

» non et cum illo omnia nobis donavit¹? Manda, Deus,
» virtutem tuam: confirma, Deus, hoc quod operatus es
» in nobis². » Manda docendo, confirma juvando.

XXXVIII. « A templo tuo in Jerusalem, tibi offerent
» reges munera³. A templo tuo in Jerusalem, » quæ est
libera mater nostra⁴, quia et ipsa est templum sanctum
tuum: ab illo ergo templo « Tibi offerent reges munera. »
Quicumque reges intelligantur; sive reges terræ, sive reges
quos discernit supercœlestis super columbam deargenta-
tam; « Tibi offerent reges munera. » Et quæ munera gratiosa,
quam sacrificia laudis! Sed huic laudi obstrepunt, christia-
num vocabulum habentes, et diversa sentientes. Fiat ergo
quod sequitur: « Increpa feras calami⁵. » Nam et feræ sunt,
quoniam non intelligendo nocent: et feræ calami sunt,
quoniam Scripturarum sensum pro suo errore pervertunt.
Per calamum quippe tam convenienter Scripturæ signifi-
cantur, quam sermo per linguam; secundum quod dicitur
lingua hebræa, vel græca, vel latina, vel alia quælibet,
per efficientem scilicet id quod efficitur. Usitatum est au-
tem in latino eloquio, ut scriptura stylus vocetur, quod
stylo fiat: ita ergo et calamus, quod calamo fiat. Dicit
apostolus Petrus indoctos et instabiles pervertere Scrip-
turas ad proprium suum interitum⁶: hæ sunt feræ ca-
lami, de quibus hic dicitur: « Increpa feras calami. »

XXXIX. De his est etiam quod adjungit: « Congrega-
» tio taurorum inter vaccas populorum, ut excludantur
» ii qui probati sunt argento⁷. » Tauros vocans propter
superbiam duræ indomitæque cervicis: significat enim
hæreticos. « Vaccas autem populorum, » seductibiles ani-
mas intelligendas puto, quia facile sequuntur hos tauros.

¹ Rom. viii, 32. — ² Psal. lxxvii, 29. — ³ Ibid. 30. — ⁴ Gal. iv, 26. —
⁵ Psal. lxxvii, 31. — ⁶ 2 Petr. iii, 16. — ⁷ Psal. lxxvii, 31, insuper de ead-
dem parte istius versiculi, vide Enarrationem in Psalmum lxxvii, n. 22.

Non enim populos universos seducunt, in quibus sunt
graves et stabiles; unde scriptum est: « In populo gravi
» laudabo te¹: » sed in eis populis quas invenerint vaccas.
« Ex his enim sunt qui penetrant domos, et captivas du-
» cunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur va-
» riis desideriis; semper discentes, et ad veritatis scien-
» tiam nunquam pervenientes². » Quod autem ait idem
Apostolus: « Oportet et hæreses esse, ut probati manifesti
» fiant in vobis³: » hoc etiam hic sequitur: « Ut exclu-
» dantur ii qui probati sunt argento, » id est, qui probati
sunt eloquiis Domini. « Eloquia quippe Domini eloquia
» casta, argentum igne probatum terræ⁴. » Nam « Exclu-
» dantur » dictum est, appareant, emineant: quod ait
ille, « Manifesti fiant. » Unde et in arte argentaria Exclu-
sors vocatur, qui de confusione massæ noverunt formam
vasis exprimere. Multi enim sensus Scripturarum sancta-
rum latent, et paucis intelligentioribus noti sunt; nec
asseruntur commodius et acceptabilius, nisi cum respon-
dendi hæreticis cura compellit. Tunc enim etiam qui ne-
gligunt studia doctrinæ, sopore discusso ad audiendi exci-
tantur diligentiam, ut adversarii refellantur. Denique
quam multi Scripturarum sanctarum sensus de Christo
Deo asserti sunt contra Photinum! quam multi de homine
Christo contra Manichæum! quam multi de Trinitate
contra Sabellium! quam multi de unitate Trinitatis contra
Arianos, Eunomianos, Macedonianos! quam multi de ca-
tholica Ecclesia toto orbe diffusa, et de malorum com-
mixtione usque in finem sæculi, quod bonis in sacramen-
torum ejus societate non obsint, adversus Donatistas et
Luciferianos aliosque, si qui sunt, qui simili errore a ve-
ritate dissentiant! quam multi contra cæteros hæreticos,

¹ Psal. xxxiv, 18. — ² 2 Tim. iii, 6, 7. — ³ 1 Cor. xi, 19. — ⁴ Psal.
xi, 7.

quos enumerare vel commemorare nimis longum est, et præsentī operi non necessarium! Quorum tamen sensuum probati assertores aut prorsus laterent, aut non ita eminent, ut eos eminere fecerunt superborum contradictiones, quos velut tauros, id est, jugo disciplinæ pacifico lenique non subditos, commemorat Apostolus, ubi talem dixit eligendum ad episcopatum: « Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et contradicentes redarguere¹. » Sunt enim multi non subditi; hi sunt tauri elatione cervicis impatientes aratri atque juncturæ: vaniloqui, et mentium seductores; has mentes significavit iste Psalmus appellatione vaccarum. Ad hanc ergo utilitatem providentia divina permittit tauros congregari inter vaccas populorum, ut excludantur, id est, ut emineant qui probati sunt argento. Ad hoc enim hæreses sinuntur esse, ut probati manifesti fiant. Quanquam et sic possit intelligi: « Congregatio taurorum inter vaccas populorum, ut ab eis vaccis excludantur qui probati sunt argento. Hanc enim habent intentionem hæretici doctores, ut ab auri- bus animarum, quas seducere moluntur, excludant eos, id est, separent eos qui probati sunt argento, id est, qui idonei sunt docere eloquia Domini. Sed sive ille hujus verbi, sive iste sit sensus; sequitur, « Disperge gentes quæ bella volunt. » Non enim correctioni, sed contentioni student. Hoc ergo prophetat, ut ipsi potius dispergantur, qui corrigi nolunt, qui gregem Christi dispergere affectant. Gentes autem appellavit, non propter generationes familiarum, sed propter genera sectarum, ubi series successionis confirmat errorem.

XL. « Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus². » Ægypti vel Æthiopiæ nomine, omnium gentium fidem significavit, a parte totum: legatos appel-

¹ Tit. 1, 9. — ² Psal. LXVII, 32.

lans reconciliationis prædicatores. « Pro Christo, inquit, » legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, » obsecramus pro Christo reconciliari Deo¹. » Non ergo de solis Israëlitis, unde Apostoli electi sunt, sed etiam de cæteris gentibus futuros prædicatores christianæ pacis, hoc modo mystice prophetatum est. Quod vero ait: « Præveniet manus ejus, » hoc ait, præveniet vindictam ejus: conversione scilicet ad eum, ut peccata dimittantur, ne peccatores permanendo puniantur. Quod etiam in alio Psalmo dicitur: « Præveniamus faciem ejus in confessione². » Sicut per manus vindictam, ita per faciem revelationem præsentiamque significat, quæ futura est in judicio. Quia ergo per Ægyptum atque Æthiopiam totius orbis gentes significavit; continuo subjunxit: « Deo regna terræ. » Non Sabellio, non Ario, non Donato, non cæteris tauris cervicatis; sed: « Deo regna terræ³. »

XLI. Plures autem codices latini, et maxime græci ita distinctos versus habent, ut non sit in eis unus versiculus, « Deo regna terræ, sed, Deo, » in fine sit versus superioris, atque ita dicatur: « Æthiopia præveniet manus ejus Deo, » ac deinde sequatur in alio versu: « Regna terræ cantate Deo, psallite Domino. » Qua distinctione, multorum codicum et auctoritate digniorum consonantia, sine dubio præferenda, fides commendari mihi videtur, quæ opera præcedit: quia sine bonorum operum meritis per fidem justificatur impius, sicut dicit Apostolus: « Crediti in eum, qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam⁴: » ut deinde ipsa fides per dilectionem incipiat operari. Ea quippe sola bona opera dicenda sunt, quæ fiunt per dilectionem Dei. Hæc autem necesse est antecedit fides, ut inde ista, non ab istis incipiat illa: quoniam nullus operatur per dilectionem Dei, nisi prius

¹ 2 Cor. v, 20. — ² Psal. xciv, 2. — ³ Id. LXVII, 33. — ⁴ Rom. iv, 5.

credat in Deum. Hæc est fides, de qua dicitur: « In » Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, ne- » que præputium, sed fides quæ per dilectionem opera- » tur¹. » Hæc est fides, de qua ipsi Ecclesiæ dicitur in Canticis canticorum: « Venies, et pertransies ab initio » fidei². » Venit enim tanquam currus Dei in millibus lætantium, prosperum iter habens, et pertransiit de hoc mundo ad Patrem³: ut fiat in ea quod sponsus ipse dicit, qui transiit de hoc mundo ad Patrem: « Volo ut ubi ego » sum, et isti sint mecum⁴: » sed ab initio fidei. Quia ergo ut bona opera sequantur, præcedit fides; nec ulla sunt bona opera, nisi quæ sequuntur præcedentem fidem: nihil aliud videtur dictum: « Æthiopia præveniet manus » ejus Deo, » nisi, Æthiopia credet Deo. Sic enim « Præ- » veniet manus ejus, » id est, opera ejus. Cujus, nisi ipsius Æthiopiæ? Quia hoc in græco non est ambiguum: « ejus » quippe ibi fœminino genere apertissime positum est. Ac per hoc nihil aliud dictum est, quam « Æthiopia » præveniet manus suas Deo, » id est, credendo in Deum præveniet opera sua. « Existimo enim, inquit Apostolus, » justificari hominem per fidem sine operibus Legis. An » Judæorum Deus tantum? nonne et Gentium⁵? » Sic ergo Æthiopia, quæ videtur extrema Gentium, justificatur per fidem sine operibus Legis. Non enim, ut justificetur, de Legis operibus gloriatur; nec præponit fidei mérita sua, sed fide prævenit opera sua. Plures sane codices non habent, « Manus; sed, manum: » quod tantumdem valet, quoniam pro operibus positum est. Mallem autem latini interpretes sic transtulissent: « Æthiopia præveniet » manus suas, vel manum suam Deo: » quoniam planius hoc esset, quam quod nunc dictum est, « ejus: » et salva

¹ Gal. v, 6. — ² Cant. iv, 8, juxta LXX. — ³ Joan. xiii, 1. — ⁴ Id. xvii, 24. — ⁵ Rom. iii, 28, 29.

veritate fieri posset, quia in græca lingua id pronomen ἀδρός, non solum « ejus, » sed etiam « suam vel suas » potest intelligi: « suam ergo, si manum; suas autem, si » manus. » Nam quod est in græco, χεῖρα ἀδρός, quod plures codices habent, et « Manum ejus, et manum suam » potest intelligi: quod vero rarum est in codicibus græcis, χεῖρας ἀδρός, et « Manus ejus. Et manus suas » latine potest dici.

XLII. Hinc jam, velut decursis per prophetiam rebus omnibus, quas impletas esse jam cernimus, hortatur ad laudem Christi, ac deinde prænuntiat futurum ejus adventum. « Regna terræ, cantate Deo, psallite Domino: » psallite Deo, qui ascendit super cœlum cœlorum ad » Orientem¹. » Vel sicut nonnulli codices habent: « Qui » ascendit super cœlum cœli ad Orientem. » In his verbis ille non intelligit Christum, qui ejus resurrectionem ascensionemque non credit. « Ad Orientem » vero quod addidit, nonne etiam ipsum locum, quoniam in partibus Orientis est, ubi resurrexit et unde ascendit, expressit? Ergo super cœlum cœli sedet ad dexteram Patris. Hoc est quod dicit Apostolus: « Ipse est qui ascendit super om- » nes cœlos². » Quid enim cœlorum restat post cœlum cœli? Quos et cœlos cœlorum possumus dicere, sicut vocavit firmamentum cœlum³: quod tamen cœlum, etiam cœlos legimus, ubi scriptum est: Et aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini⁴. Et quoniam inde venturus est ad judicandos vivos et mortuos, attende quod sequitur: « Ecce dabit vocem suam, vocem virtutis. » Ille qui « Sicut agnus coram tondente se fuit sine voce⁵, » ecce dabit vocem suam: » nec vocem infirmitatis, tanquam judicandus; sed, « Vocem virtutis, » tanquam

¹ Psal. LXVII, 33, 34. — ² Ephes. iv, 10. — ³ Gen. i, 8. — ⁴ Psal. CXLVIII, 4. — ⁵ Isai. LIII, 7.

judicaturus. Non enim Deus occultus, sicut prius, et in hominum iudicio non aperiens os suum; sed « Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit¹. » Quid desperatis, infideles? quid irridetis? Quid dicit servus malus: « Tardat Dominus meus venire²? Ecce dabit vocem » suam, vocem virtutis. »

XLIII. « Date gloriam Deo, super Israël magnificentia » ejus³. » De quo dicit Apostolus: « Super Israël Dei⁴. » Non enim omnes qui ex Israël, hi sunt Israëlita⁵; » quoniam est et Israël secundum carnem. Unde ait: « Videte Israël secundum carnem⁶. Non autem qui filii carnis, hi filii Dei; sed filii promissionis deputantur in » semine⁷. » Tunc ergo quando erit sine ulla malorum commixtione populus ejus, tanquam massa ventilabro emundata⁸, tanquam Israël in quo dolus non est⁹, tunc eminentissima erit « Super Israël magnificentia ejus: et » virtus ejus in nubibus. » Non enim solus veniet ad iudicium, sed, « Cum senioribus populi sui¹⁰: » quibus promisit quod sedebunt super sedes iudicaturi¹¹, qui etiam Angelos iudicabunt¹². Hæ sunt nubes.

XLIV. Denique ne aliud nubes intelligerentur, secutus adjunxit: « Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israël¹³. » Tunc enim et nomen ipsum verissime ac plenissime implebitur Israël, quod est Videns Deum: « Quoniam vide- » bimus eum sicuti est¹⁴. Ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus: » nunc fragili et infirmæ. « Habemus enim thesaurum istum in vasis fictilibus¹⁵. » Tunc vero etiam corporum gloriosissima commutatione: « Ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi

¹ Psal. XLIX, 3. — ² Luc. XII, 45. — ³ Psal. LXXVII, 35. — ⁴ Gal. VI, 16. — ⁵ Rom. IX, 6. — ⁶ I Cor. X, 18. — ⁷ Rom. IX, 8. — ⁸ Matth. III, 12. — ⁹ Joan. I, 47. — ¹⁰ Isai. III, 14. — ¹¹ Matth. XIX, 28. — ¹² I Cor. VI, 3. — ¹³ Psal. LXXVII, 36. — ¹⁴ I Joan. III, 2. — ¹⁵ 2 Cor. IV, 7.

» suæ. Seminatur enim hoc corpus in infirmitate, surget » in virtute¹. » Ipse ergo dabit virtutem, quam in sua carne præmisit, de qua dicit Apostolus: « Virtutem resurrectionis ejus². Fortitudinem autem, qua inimica » destruetur mors³. » Quoniam itaque prolixum, et ad intelligendum difficilem Psalmum tandem aliquando, ipso adjuvante, finivimus: « Benedictus Deus. » Amen.

ENARRATIO I

IN PSALMUM LXVIII.

SERMO I.

De prima parte Psalmi.

I. Eo tempore in hoc sæculo exorti sumus et aggregati populo Dei, quo jam olus illud ex grano sinapis tetendit brachia sua; quo jam fermentum illud, quod primo contemptibile fuit, fermentavit tres mensuras⁴, id est, totum orbem terrarum reparatum ex tribus filiis Noë⁵: quoniam ab Oriente et Occidente, et Aquilone et Austro veniunt, qui recumbent cum Patriarchis, expulsis foras eis, qui de illorum carne sunt nati, et eorum fidem non sunt imitati⁶. Ad hanc ergo Christi Ecclesiæ gloriam oculos aperuimus; et illam sterilem, cui gaudium indictum atque prædictum est, quod plures filios habitura esset, quam

¹ I Cor. XV, 43. — ² Philip. III, 10. — ³ I Cor. XV, 26. — ⁴ Matth. XIII, 31-33, et Luc. XIII, 19-21. — ⁵ Gen. IX, 19. — ⁶ Matth. VIII, 11.